

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

У статті ми прагнемо приділити більше уваги міжкультурній комунікації у вивченні англійської мови з метою розвитку соціокультурної компетентності студентів. Ми підкреслюємо зростаючу роль міжкультурної комунікації у вивченні англійської мови і потребу розвивати соціокультурну компетентність студентів. Три сфери соціокультурної компетентності було визначено, щоб перемістити вивчення міжкультурної комунікації за межі його пізнавальної області (когнітивної функції). Запропоновано різноманітні види діяльності при вивченні та викладанні англійської мови. У статті акцентована увага на особливостях формування міжкультурної комунікації при вивченні англійської мови. Визначено сфери соціокультурної компетентності.

Ключові слова: лінгвістична компетентність, соціокультурна компетентність, міжкультурна комунікація.

Одним із важливих аспектів у процесі вивчення мови є врахування культури мовця. Наголос робиться на розвитку основних навичок: слуханні, читанні та письмі. Багато викладачів віддають перевагу підходу «викладання мови спочатку і введення культури пізніше» (тут і далі переклад наш – Н.Б.), який висвітлюється Omaggio [11:357]. Прихильники цієї теорії намагаються з'ясувати, як мова може викладатися без культури. Мова – це комунікація, але не без розуміння культури. У вітчизняних навчальних закладах недостатньо уваги приділяється вивченню культури. Це приводить до того, що студенти, можливо, й освоюють англійську мову в сфері граматики, лексики, фонології, але мають багато проблем у міжкультурній комунікації, яка може бути визначена як «акт комунікації індивідуумів, зібраних у групі, які показують внутрішньогрупову варіацію в загальних соціальних і культурних взірцях. Ці загальні взірці, індивідуально виражені, є основними варіаціями в меті, манері, методі та засобах, які впливають на процес комунікації» [5:32].

Багато дослідників (наприклад, Ortuno, 1991; Alptekin, 1993; Coffey, 1999; Martinez-Gibson, 1998;) висвітлюють важливість культурної інформації у вивченні мови. Вони підкреслюють, що комунікація - це взаємний зв'язок між мовою і людьми, які говорять цією мовою, і якщо культурна інформація не викладається як частина комунікативної компетентності, повноцінної комунікації не може відбутися. Отже, з появою англійської мови як основного засобу міжнародної комунікації з'явилася потреба в розвитку майстерності у спілкуванні англійською мовою з людьми інших країн. Коли дві людини з різних культур зустрічаються і використовують англійську мову для спілкування, вони роблять це культурно відмінними шляхами. Тому очевидно, що викладання соціокультурної компетентності на уроках англійської мови, можливо, є однією з найістотніших основ майбутнього. Це підтверджує думку про те, що культурі треба інтегруватися у здобуття усіх мовленевих навичок так, щоб учні могли навчитися говорити, а також писати культурно відповідним чином для спеціальних цілей. Kramsch і Sullivan (1996) запропонували педагогіку доречності й автентичності, яка «відображає зусилля зробити викладання англійської мови як ефективним для глобальних взаємодій, так і відповідним до місцевої культури користувача»[8:211]. Отже, вивчення культури має бути інтегроване у викладання англійської мови, тобто готувати «учнів бути як глобальними, так і місцевими мовцями англійської мови і відчувати себе впевнено як в інтернаціональній, так і в національній культурі»[8:211].

Хоча метод викладання англійської мови за схемою «переклад – граMATика» для студентів, які спеціалізуються в англійській мові, втрачає свою популярність, акцент все ще ро-

битися на розвитку основних навичок, тобто мовленні, аудіюванні, читанні та письмі. Тому вивчення міжнародної комунікації не отримує належної уваги.

Беручи до уваги зв'язок між мовою і культурою, більшість освітніх установ в Україні подають інформацію про цільову культуру. Але знання про культуру представлене лише через знання про історію, географію й установи країни, мова якої вивчається. Культурна компетентність у цьому випадку розглядається лише як знання про певну країну. Хоча студентам дійсно необхідно розвивати знання про культуру мови що вивчається, «цей рецептивний аспект культурної компетентності недостатній» [10:137].

Tseng (2002) вважає, що «культура може вивчатися як процес, а не як колекція фактів» [14:11]. Отже, важливо, щоб студенти розвивали стратегії та прийоми, які вони можуть застосувати для їх власного вивчення й інтерпретації культурних актів у контексті, в якому вони відбуваються, а не лише були ознайомлені з деякою інформацією про культурні практики мови, що вивчається.

Можливості для цього обмежені, оскільки умови вивчення англійської мови в Україні обмежуються традиційним навчальним заняттям. Українські студенти мають недостатньо можливостей покращити свою соціокультурну компетентність за межами кабінету іноземної мови. Загалом вони мають обмежений доступ до телебачення або інших медіа, що надходять з-за меж України, а також до представників інших культур. Усе це вказує на те, що головне місце навчання – аудиторія, що значною мірою ускладнює розвиток навичок. Отже, є насушня потреба вдосконалювати навички з відповідної міжкультурної комунікації та поведінки на заняттях з іноземної мови.

У цій статті ми зробимо спробу обґрунтувати необхідність інтеграції міжкультурної компетентності таким чином, щоб студенти змогли успішно спілкуватися не лише з тими, для кого англійська є рідною мовою, але і з носіями інших мов у процесі міжкультурного спілкування.

Термін «міжкультурна комунікація» означає спілкування між представниками різних культур (Dodd, 1998; Ting-Toomey, 1999; Samovar та інші, 1997; Damen, 1987). Точніше, це «символічні обмінні процеси в той час, коли індивідууми двох (чи більше) різних культурних суспільств обмінюються думками в ситуації спілкування. У символічному обмінному процесі люди з різних культурних суспільств кодують і розшифровують усні та невербальні повідомлення в різних значеннях» [13:16]. Це визначення наголошує на впливі культурної мінливості та різноманітності на комунікацію. Немає жодного сумніву, що коли двоє або більше людей різних культурних середовищ намагаються спілкуватися, культурні бар'єри для комунікації часто виникають через відмінності в їх способах життя, соціальному стилі, традиціях, світогляді, філософії релігії, тощо. Це часто трапляється, коли співрозмовники говорять іноземною мовою, зокрема англійською, як мовою міжнародного спілкування.

Нині англійська мова перебирає на себе роль міжнародної мови, яка екстенсивно використовується мільйонами людей за кордонами її оригінальних географічних меж, щоб «передати національне і міжнародне сприйняття реальності, яке, можливо, є досить відмінним від англословних культур» [1:17]. Оскільки англійська мова продовжує поширюватися як міжнародна мова, кількість людей, що володіють англійською мовою як другою іноземною, зростає, набагато перебільшуючи кількість людей, для яких англійська мова є рідною. Очевидно, що «англійська мова є основною єдиною мовою культур сьогодні» [12: 227]. Тому мета вивчення англійської сьогодні переміщується на надання учням можливості поділитися своїми ідеями і культурою не лише з тими, для кого англійська мова є рідною, але і з представникам інших культур. Отже, питання міжкультурної комунікації є явно обов'язковим для вивчення англійської мови, якщо мета навчання - розвиток соціокультурної компетентності студентів.

Термін «міжкультурна комунікативна компетентність» пов'язаний із недавніми традиціями у вивченні іноземної мови, але суттєво розширює концепт міжкультурної компетентності. Загалом це визначено багатьма дослідниками (Kim, 1991; Schinitzer, 1995; Byram, 1997; Byram і інший 2001; Byrnes, 1991; Krasnick, 1984; Baxter, 1983; Hyde, 1998; Meyer,

1991) як здатність взаємодіяти іноземною мовою з людьми з інших країн і культур. Це означається як «повна внутрішня здатність індивідуума керувати головними особливостями міжкультурної комунікації, щоб ефективно вести обмін методом комунікації та взаємодії, використовуючи і пристосовуючи мову в культурно різних контекстах» [7:259]. Основними особливостями міжкультурної комунікації можуть бути культурні відмінності і несумісність між учасниками комунікації. Статус англійської мови як засобу міжкультурної комунікації ставить багато вимог перед викладачами й учнями, які вивчають англійську мову. Необхідно враховувати те, що успішної комунікації не може бути без обміну різними культурними цінностями, відображеними у використанні мови. Це є філософською основою для усвідомлення того, що «комунікативна компетентність повинна зародитися як міжкультурна комунікативна компетентність» [2:298], у тому числі йдеться не лише про «знання основних цінностей і норм; усну і невербальну компетентність взаємодії у використанні англійської мови в міжкультурній комунікації; компетентність у використанні мови в якості соціальної дії; компетентність у створенні й інтерпретації лінгвістичних аспектів соціальної реальності» [9:218], але і про «пізнавальну, емоційну, і динамічну застосовність внутрішньої системи індивідуума в усіх міжкультурних контекстах» [7: 259].

Ті, хто вивчає англійську мову та сподівається здійснювати міжкультурну взаємодію ефективно, мають бути озброєні цим набором здібностей, щоб бути здатним розуміти і мати справу з динамікою культурних відмінностей через невід'ємний зв'язок між іноземною мовою, що вивчається і міжкультурною комунікацією.

Очевидно, що, якщо викладач хоче збільшити комунікативну ефективність студентів під час взаємодії з членами інших культур, студенти повинні також отримувати підготовку з формування соціокультурної компетентності як складової частини їх мовної підготовки. Проте навчання соціокультурній компетентності у кабінеті іноземної мови – нелегке завдання.

Якими є характеристики ефективної міжкультурної комунікації? Описи можна знайти в літературі з міжкультурної комунікації. Так, Baxter (1983) пропонує, що для ефективної міжкультурної комунікації слід бути здатним «пристосуватися до нових соціальних угод і вимог поведінки, а потім зрозуміти свої власні культурні корені і вплив інших культур на особисту поведінку» [2:307]. Аналогічно, Gudykunst (1996) також вважає, що ефективність міжкультурної комунікації визначається нашою «здатністю розумно управляти власним занепокоєнням і зменшувати нашу невпевненість у собі та людях, з якими ми спілкуємося» [6:37].

Перше, про що викладач мови, зокрема англійської, запитає – чи можна цьому навчитися; як можуть учні навчитися цьому в аудиторії? Ряд дослідників (Brislin та інші, 1986; Gudykunst & Nishida, 1989; Martin 1994; Brislin & Yoshida, 1994) спробували висвітлити ці питання. У проектуванні навчання для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності вони пропонують звернутися до трьох сфер: пізнання, афект, поведінка.

Для пізнання Lambert (1999); Schmidt (2000) пропонують представити специфічне знання з таких тем як, наприклад, історія, географія, політика й економіка. Певною мірою цей підхід може забезпечити студентів розумінням специфічних областей культури, наприклад, артефактів, таким чином, що вони зможуть проводити інтелектуальні бесіди з людьми інших культур і «допомагати зменшувати стрес» [15:154]. Проте цей аспект культури не дуже впливає на комунікацію. Якщо співрозмовники не розуміють правил, що визначають поведінку, вони, ймовірно, стикаються з непорозуміннями в міжкультурній комунікації. З іншого боку, небезпека цього підходу полягає в тому, що представляється занадто багато фактів і занадто багато треба студентам запам'ятати.

Цього може бути недостатньо, і вивчення такої кількості інформації може зайняти занадто багато часу і буде нудним (Brislin та Yoshida, 1994).

Декілька дослідників (Pease, 2000; Ting-Toomey, 1999; Axtell, 1993, Weaver, 1993) пропонують інший – пізнавальний підхід до усвідомлення культури, який допоможе студен-

там спочатку, коли вони входять у нове культурне середовище. Знаючи «do's» і «don't's» (що можна і не можна робити) певної культури, вони будуть обізнані з пастками, з якими треба бути обережними, взаємодіючи з членами інших культур. До деякої міри цей підхід може забезпечити студентів певним розумінням специфічних областей культури, допомагаючи їм уникати образливих ситуацій. Проте дослідники наголошують, що «пізнавальне вивчення не допоможе студентам у розвитку необхідних навичок успішного проведення міжкультурного спілкування» [3: 23].

Розвиваючи міжкультурну комунікативну компетентність, слід вийти за межі простої передачі фактів про культуру і забезпечити знання, які допоможуть студентам зрозуміти те, як і чому люди поводяться певним чином і мають певні стосунки під час міжкультурної комунікації. Як підкреслюють Brislin та інші (1986), «непорозуміння зменшуються, коли люди знають, коли, як і чому певні приписи будуть виконані» [4:34]. З метою забезпечення цього знання Brislin та Yoshida (1994) пропонують, щоб програма вивчення мови, яка розвиває обізнаність студентів у міжкультурній комунікації, «спочатку зосереджувалася на когнітивному вивченні культурного матеріалу і знайомила з головними відмінностями у фундаментальних культурних схемах стосунків і поведінки» [4:36].

Пізнання може розглядатися як перший крок у будь-якому міжкультурному навчанні. Ця стадія зосереджується на знанні й усвідомленні. Пізнання допомагає студентам зрозуміти, як їх культура впливає на взаємодію з людьми інших культур (Gudykunst та ін., 1996). З цією метою викладач може читати лекції, проводити читання текстів або аудіювання різних матеріалів, крім того Brislin та ін. (1986) пропонують студентам взяти участь у вирішенні проблем та аналізі критичних інцидентів, які можуть розвивати їх усвідомлення того, які поведінкові атрибуції робляться під час взаємодії.

Уся міжкультурна взаємодія передбачає певний рівень напруження, коригування, занепокоєння і невпевненості учасників через культурні відмінності. Зрозуміло, що учасники, можливо, стикаються зі складними емоціями, як, наприклад, непорозуміння і гнів. Тому окремі дослідники (Brislin & Yoshida, 1994; Gudykunst та ін., 1996; Kim, 1991; Lambert, 1999) наголошують на головних цілях міжкультурної компетентності на афективному рівні, який надає студентам можливість фактично управляти їх емоційними реакціями, збільшити ефективність їх взаємодій із членами інших культур. Це приводить до «готовності акомодувати міжкультурні посили» [7:269]. Поділяючи цю ідею, Gudykunst та ін. (1996), Burleson (1983), Weigel та Howes (1985) вважають, що мета міжкультурного навчання - не лише забезпечити учням необхідним усвідомленням того, чому з'являється занепокоєння і занепокоєння, інструментами та інформацією для управління цим занепокоєнням, але й заохочувати їх протистояти своїм упередженням для більш ефективних дій. Поступово вони зможуть сприймати те, що люди різних культурних фонів мають різні способи поведінки, та зможуть інтерпретувати їх поведінку.

Таким чином, комунікація – це взаємний зв'язок між мовою і людьми, які говорять цією мовою, і якщо культурна інформація не викладається як частина комунікативної компетентності, повноцінної комунікації не може відбутися. Отже, з появою англійської мови як основного засобу міжнародної комунікації з'явилася потреба в розвитку майстерності у спілкуванні англійською мовою з людьми інших країн. Культурі треба інтегруватися у здобуття усіх мовленевих навичок так, щоб учні могли навчитися говорити, а також писати культурно відповідним чином для спеціальних цілей. Отже, вивчення культури має бути інтегроване у викладання англійської мови.

Нині англійська мова екстенсивно використовується мільйонами людей. Тому мета вивчення англійської сьогодні переміщується на надання учням можливості поділитися своїми ідеями і культурою не лише з тими, для кого англійська мова є рідною, але і з представникам інших культур. Отже, питання міжкультурної комунікації є явно обов'язковим для вивчення англійської мови, якщо мета навчання – розвиток соціокультурної компетентності студентів.

Список літератури:

1. **Alptekin C.** (1984). The question of culture: EFL teaching in non-English-speaking countries / *ELT Journal*, 38/(1), 14-20.
2. **Baxter J.** (1983). ESL for intercultural competence: An approach to intercultural communication training. In D. Landis & R. W. Brislin (Eds.), /*Handbook of intercultural training*, volume II: Issues in training methodology / (pp. 290-324). New York: Pergamon Press.
3. **Bochner S.** (1982). The social psychology of cross-cultural relations. In S. Bochner (Ed.), /*Cultures in contact: Studies in cross-cultural interaction*/ (pp. 5-44). Oxford: Pergamon Press.
4. **Brislin R.W., & Yoshida, T.** (Eds.) (1994) /*Intercultural communication training: An introduction*./ California: Sage Publications.
5. **Damen L.** (1987). /*Culture learning: The fifth dimension in the language classroom*/. Massachusetts: Addison-Wesley.
6. **Gudykunst W.B., Guzley, R.M. & Hammer, M.R.**(1996). Designing intercultural training. In D. Landis & S. R. Bhagat (Eds.), /*Handbook of intercultural training*/. California: Sage Publications.
7. **Kim Y.Y.** (1991). Intercultural communicative competence. In S. Ting-Toomey & F. Korzeny /*Cross-cultural interpersonal communication*/ (pp. 259-275) California: Sage Publications.
8. **Kramsch, C., & Sullivan, P.** (1996). Appropriate pedagogy. / *ELT Journal*, 50/(3), 199-212.
9. **Krasnick H.** (1984). From communicative competence to cultural competence. In J. Handscombe R.A. Orem, & B.P. Taylor (Eds.) / *On-Tesol 83: the question of control: selected papers from the Seventeenth Annual Convention of Teachers of English to Speakers of other Languages*, Toronto, Canada, March 15-20, 1983 / (pp. 209-221) Washington, D.C: TESOL.
10. **Lessard-Clouston M.** (1997). Towards an understanding of culture in L2/FL education. /*K.G. Studies in English*, 25,/ 131-150.
11. **Omaggio A.C.** (1993). /*Teaching language in context* / Boston: Heinle and Heinle.
12. **Schinitzer E.** (1995). English as an international language: implications for the interculturalists and language educators / *International Journal of Intercultural Relations*, 19/(2), 227-236.
13. **Ting-Toomey S.** (1999). *Communicating across cultures* / London: The Guilford Press.
14. **Tseng H.Y.** (2002). A lesson in culture / *ELT Journal*, 56/(1), 11-21.
15. **Weaver G.R.**(1993). Understanding and coping with cross-cultural adjustment stress. In R.M. Paige (Ed.), /*Education for intercultural experience* / (pp. 122-139). California: Intercultural Press, Inc.

Н. Р. Бобаль

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье акцентировано внимание на особенностях формирования межкультурной коммуникации при изучении английского языка с целью развития социокультурной компетентности студентов. Мы подчеркиваем возрастающую роль межкультурной коммуникации в изучении английского языка и потребность развивать социокультурную компетентность студентов. Три сферы социокультурной компетентности было определено, чтобы переместить изучение межкультурной коммуникации за границы его познавательной области (когнитивной функции).

Ключевые слова: лингвистическая компетентность, социокультурная компетентность, межкультурная коммуникация.

FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE LEARNING

As English has become an international language, teaching for linguistic competence cannot be separated from teaching for intercultural competence. This article aims to respond to the call for more attention to intercultural communication in ELT to develop students intercultural communicative competence. The article stresses the increasingly important role of intercultural communication in ELT and the necessity to develop students intercultural communicative competence. The three domains of intercultural communicative competence have been identified with an aim to draw attention to move the learning of intercultural communication beyond its cognitive domain.

Key words: linguistic competence, sociocultural competence, intercultural communication.

